

УДК 37.017:101

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ У КУЛЬТУРОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

І.І.Федорова*кандидат філософських наук,**професор кафедри філософії факультету соціології і права,***О.А.Шаповалова***магістрант факультету соціології і права**Національного технічного університету України**“Київський політехнічний інститут”*

У статті розглянута методологія соціального проектування як інноваційна технологія реформування простору культури, в якому освіта виступає у якості домінуючого фактору процесу розвитку. Наведено аналіз визначення поняття “проект”. Охарактеризовано особливості проектного підходу та головні аргументи щодо його використання в реорганізації сфери освіти.

Ключові слова: освіта, освітянська галузь, проект, реформування, інновація, управління освітою.

Започатковуючи креативні проекти освіти майбутнього, необхідно враховувати інноваційні особливості та різновиди змін культурного простору, орієнтуючись на новий образ культури ХХІ ст. У формуванні нової культурної картини світу, як панорамному структурованому уявленні людини про її взаємодію із навколишнім світом, визначальне місце відводиться становленню нової парадигми освіти. Динаміка сучасного культурного простору змушує виокремлювати освіту не тільки як галузь соціально-культурної сфери, а як процес, що створює найсприятливіші можливості для адаптації людини в умовах інформаційного суспільства, її інкультурації – засвоєння основних технологій, взірців та стереотипів культурних смислів швидкоплинної історичної реальності. Тому сьогодні значно актуалізується дослідження проблеми філософії освіти, які розкривають фундаментальні стратегії сучасного етапу розвитку інформаційного суспільства, у форматі якого продукується суспільство знань.

Це коло проблем стає об'єктом наукових розвідок міждисциплінарного рівня, йому присвячують свої праці представники як різних сфер гуманітаристики: філософії, педагогіки, культурології, психології (В.П.Андрущенко, Б.С.Гершунський, С.Н.Дорогань, М.І.Романенко, О.І.Фурман), так і видатні діячі природничих і технічних наук, реформатори системи освіти, які запроваджують інноваційні технології у сферу вищої освіти (М.З.Згуровський, А.Д.Гвишиани, М.В.Поляков, В.С.Савчук) Міждисциплінарний характер змін багатьох соціальних сегментів найвиразніше демонструє саме освітня сфера, оскільки, як зазначає М.І.Романенко, «система освіти у інформаційному суспільстві перетворюється на основний

генератор соціального розвитку, самі інституційні та структурно-функціональні зміни в Україні можуть стати лише наслідком формування нової культури, нової моралі, нової смисложиттєвої орієнтації та розвитку нових культуротворюючих здібностей» [5, 3].

Унікальна місія освіти полягає у трансляції соціального досвіду, поєднанні здобутків минулого і майбутнього, збереженні та передачі нащадкам культурної традиції і, водночас, генерації та продукуванні інноваційних ідей, методик, технологій, основним механізмом здійснення, яких повинні стати інноваційні освітні стратегії, що мають забезпечити поєднання фундаментальних досягнень вітчизняної філософії освіти та ефективних світових освітянських тенденцій, які формують навчальні та виховні практики сьогодення. Ця проблема особливо актуалізується сьогодні, як в середовищі вищих навчальних закладів, так і на державному рівні. Оскільки, по-перше, домінуючою тенденцією інформаційного суспільства знань є міжкультурна та кроскультурна комунікація різних сфер життєдіяльності, насамперед продукування єдиного освітньо-культурного континууму; по-друге, у цьому контексті відбулось приєднання України до Болонського процесу, комунікативною стратегією якого є формування спільного європейського освітньо-наукового простору. Це накладає зобов'язання щодо евристичного передбачення переваг та недоліків цього мегапроекту, а також продукування своїх інноваційних технологій діяльності у сфері освіти.

Українське суспільство, як і більшість країн сучасного світу перебуває у стані глобальної економічної, політичної, соціальної кризи і одним із ефективних шляхів її подолання є актуалізація розробки стратегій розвитку іннова-

ційних технологій у науці та освіті. Оскільки у європейському суспільстві з античних часів, культивувався цінність освіти, яка експлікувалася, і як свобода самореалізації особистості, і значно ширше, як квінтесенція культури народу, його внутрішній потенціал, здатність до самозбереження та подальшого прогресування. Культурно-освітні цінності, зазначає Гершунський Б.С., “стають ментальними і мають підвищену стійкість та інерційність і протидіють насильницьким деформаціям і форсованим революційно-реформаторським перетворенням, допускаючи лише еволюційний шлях будь-яких суттєвих і, тим більше, незворотних змін” [2, 18]. Метою даної статті є окреслення преферентних проблем трансформації сучасної української вищої освіти та дослідження інноваційних можливостей соціального проектування, як креативних технологій вирішення глобальних проблем в освітній сфері та реорганізації самого процесу навчання у вищому навчальному закладі.

Проблеми реформування та модернізації освіти в Україні, звісно не обмежуються вдосконаленням провідних напрямів освітньої практики, а виступають багатоступенною програмою різнобічних векторів реалізації, якої тісно переплітаються із вирішенням широкого кола соціальних завдань, що постають перед українським суспільством. Концепцію цієї програми конструктивно виклали українські вчені В.Андрущенко і С.Дорогань, які запропонували сенергетичне осмислення наступних світоглядних орієнтирів: “переосмислення історичних подій; визнання того, що сучасний світ є суперечливим і багато у чому непізнаним; визначення того, що економіка, політика і культура є взаємопов’язаними факторами, які визначають соціальне буття; визнання загальносвітової тенденції цивілізаційного розвитку (ринкові відносини, демократизація суспільства, формування відкритого громадянського суспільства, свобода думки і слова); визнання того, що Україна є зоною “межі” світів, де перетинаються силові лінії глобалізму та антиглобалізму, інтересів Заходу(насамперед США) і Сходу (Росія); усвідомлення того, що порозуміння чи непорозуміння між елітами визначатиме злагоду і асиміляцію у потужніше та системно урівноважене об’єднання, або ж конфлікт з якимось із них, чи навіть з усіма; усвідомлення і проведення в життя власних національних інтересів” [1, 13]. Окреслені вченими сфери і тенденції розкривають динаміку культуротворчих процесів українського суспільства та виявляють принципи формування сучасної культурної картини світу, домінуючою складовою якої є освіта, розробка її нових стратегій забезпечить можливість сталого розвитку суспільства.

Нагальною проблемою сьогодення стає переформатування національної системи освіти, перехід її на якісно новий рівень функціонування, розробка нових стратегій її подальшого розвитку, адже саме освіта є “безпосереднім та працездатним “агентом майбутнього” [2,18]. Саме освіта євристична галузь, що працює на майбутнє, формуючи у такий спосіб нове мислення та особистісні якості кожної людини, її знання, вміння, навички, комплекс світоглядних переконань та орієнтирів, і таким чином забезпечує духовний потенціал суспільства, необхідний для нового історичного етапу його розвитку.

Сьогодні проблемою для України на тлі глобальної соціально-економічної кризи виступає і криза системи вищої освіти, оскільки остання не відповідає новим соціальним запитам і гальмує становлення інформаційно-технологічного суспільства “криза системи вищої освіти зумовлена її інертністю, консерватизмом, відсутністю механізму, який дозволяє змінюватися у відповідності з новими умовами соціальної дійсності, адекватно реагувати на них. Кількісні та якісні зміни у системі вищої освіти не відповідають ані темпам, ані глибині змін, що відбуваються у суспільстві” [3,167]. Тому провідною стратегією розвитку української освіти сьогодні є її реорганізація, запровадження системи реформ, зумовлених масштабними трансформаціями динаміки сучасних соціальних процесів глобалізованого суспільства.

Процес реформування вимагає кардинальних змін, спрямованих на розробку нових методологічних принципів, цілей, завдань, що забезпечать прогресивний рівень розвитку та плідну взаємообумовлену співпрацю науки і освіти. Така реформа потребує розробки нової моделі регулювання галузями соціально-культурної сфери, яка б забезпечила ефективне управління системою освіти в Україні. Оскільки сьогодні попри всі надії та значну кропітку працю по реорганізації управлінських механізмів, все ж таки переважають успадковані від минулої системи адміністративно-бюрократичні навички управління освітою і наукою. Вони перебувають у протиріччі із цілями та змістом тих змін, які назріли у суспільстві, адже за своєю суттю бюрократичне адміністрування скоріше націлене на збереження усталених устроїв на яких ґрунтувалася система вищої освіти минулих років. Тому сьогодні стратегія реформування вищої школи має забезпечити створення інноваційних механізмів регулювання освітнім процесом в Україні, розробку нової концепції його саморозвитку, яка забезпечить запровадження методології переходу від спонтанного, періодичного використання нових ідей і методів, до сталого ви-

користання нововведень як способу існування системи прогресування науки і освіти.

Звернення до інноваційних технологій, як стратегії регулювання системою вищої освіти є "єдино можливий варіант забезпечення її нової ролі як соцієтальної системи, що створює зону випереджального розвитку для всього соціального організму, безперервного виникнення в ній імпульсів розгортання прогресивних суспільних процесів" [3, 228]. Методологією цієї стратегії, ефективним механізмом її розгортання та реалізації має стати соціальне проектування, креативність технологій якого зможе забезпечити реформування як системи управління вищим навчальним закладом, так і новий формат організації процесу навчання. Більшість сучасних дослідників розглядають соціальне проектування як провідну сферу інноватики: "по-перше, тому, що в третьому тисячолітті майбутнє стає повноцінним предметом побудови та проектування, в якому проект, поруч із теорією, виконуватиме функції найважливішої форми організації наукового знання та його зв'язку з практикою. По-друге, проектування дає змогу не лише заповнити проміжок між теорією і практикою, а й здійснити процес «практизації» теоретичних розробок у якому проект набуває статусу інтегративного засобу перетворювальної діяльності. По-третє, проектувальна робота, реалізуючи перехід від минулого до майбутнього, спричинює втілення потенційних тенденцій в актуальні за системою критеріїв: врахування перспективних потреб, можливість реалізації завдань, соціально-екологічна доцільність та керованість, надійність та оптимальність засобів, освітня результативність" [4, 33].

Процес реформування має бути націлений не на знищення, а на удосконалення системи, тобто забезпечення її більш ефективного функціонування, у цьому контексті соціальне програмування і проектування ставить за мету виявлення найбільш раціонального варіанту переходу від існуючої системи до нового формату її діяльності. Тому сьогодні дуже важливим є розвивати і підпорядковувати програми реформування вищої освіти саме у цьому напрямі, оскільки "однією з центральних праксеологічних проблем є практичне проектування освітніх систем, процесів та програм... Особливе значення має проектування різних аспектів реорганізації та модернізації освітньої системи в умовах її реформування, що призводить до нового альтернативного педагогічного досвіду, а відтак – до реалізації образу нової школи. Через проектування також реалізується випереджаюча функція філософії освіти по відношенню як до розвитку системи освіти, так і суспільства в цілому" [5,38]. Пріоритети соціального проектування полягають у їх багато-

векторності, вони можуть різнитися за цілями, спрямованістю, рівнем складності проблем, які покликані вирішити. Проектування виступає технологією реорганізації освітніх інституцій, формування нових образів і брендінгу сучасних університетів, створення інноваційних методик навчання, нових навчальних програм (дистанційної, неперервної освіти), проектів удосконалення та розбудови нових структур студентського самоврядування, молодіжних міжнародних студентських організацій, розробка різнобічних творчо-розвиваючих форм естетичного, спортивного, самоактуалізуючого дозвілля молоді. Та обов'язковою умовою проектної діяльності в освітній сфері є її націленість на практичну реалізацію навчально-педагогічних інновацій, які б сутнісно змінили систему існуючої освіти, та визначили перспективи її ефективної діяльності.

Соціальне проектування в сучасних умовах реорганізації системи освіти є найбільш актуальною і прогресивною управлінською технологією, яка здійснює і прогнозує освітню діяльність, та науково обґрунтовує методи практичних креативних нововведень у сфері освіти. Розкриваючи інноваційний потенціал технологій соціального проектування, слід показати у чому ж полягає специфічна відмінність цього феномену від інших принципів та механізмів управління процесами соціальних змін.

Для того, щоб розкрити цю проблему, необхідно звернутися до з'ясування етимології та значення самого терміну «проект». В залежності від сфери застосування та вжитку поняття «проект» може набувати істотно різних значень. Саме слово походить від латинського *proicere*, що перекладається як «тримаю попереду себе». Латинське *projectus* в буквальному перекладі означає «кинутий вперед». Дійсно, коли ми говоримо про будь-який проект в повсякденному ужитку слова, то передбачаємо попередньо заплановану сукупність дій спрямованих на зміну майбутнього. Також ще одне традиційне тлумачення терміну «проект» прогнозує план по створенню певного артефакту («архітектурний проект», «проект Конституційних реформ», «проект розвитку нації» тощо). В межах нової дисципліни «проектний менеджмент» (*project management*) та її складової, що сьогодні вже виокремлюється в самостійну галузь – соціальне проектування, проект набуває статусу провідної категорії, яка розкриває специфіку і завдання проектної діяльності.

Саме ж поняття «проектний менеджмент» має широке наукове тлумачення, що дозволяє розуміти його у професійно-управлінському сенсі, як діяльність по підготовці проекту (від планування до ухвалення рішення щодо його

початку і його реалізація проектною організацією, проектною групою). У широкому розумінні, як свідчить практика, поняття "проектний менеджмент" використовується для визначення форм організації та функціонування великих мегапроектів і моноавторських проектів у фазі їх реалізації. Методологія проектного менеджменту передбачає розробку, реалізацію та розвиток проекту як складної соціальної системи, що відтворюється та функціонує в динамічному зовнішньому середовищі. Головними елементами проекту є ідея, концепція, проблема, завдання, засоби їх реалізації (вирішення проблеми) та результати, що здобуваються в процесі реалізації проекту. Виділяють п'ять фаз проекту, що послідовно чергуються протягом його життєвого циклу: концепція проекту (формування задуму (ідеї), постановка завдань); розробка та підготовка проекту; організаційні механізми презентації проекту; реалізація проекту; закінчення проекту. Кожна з фаз, у свою чергу, характеризується набором більш-менш сталих елементів та певною технологією їх виконання.

Існують більш розгорнуті підходи до визначення фаз проекту. Наприклад, можна виділити такі фази, як:

- розробка концепції проекту;
- актуальність і життєздатність проекту;
- планування етапів розгортання проекту;
- складання бюджету проекту;
- захист та презентація проекту;
- попередній контроль проекту;
- етап реалізації проекту;
- корекція проекту за підсумками моніторингу;
- завершення робіт і ліквідація проекту.

Викладене становить особливий інтерес щодо можливостей та потенціалу застосування технологій соціального проектування в управлінні освітніми реформами. Та це дуже складна сфера, що потребує більш ґрунтовного наукового дослідження з урахуванням цілої низки наступних аспектів. Суспільство розвивається революційним або еволюційно-реформаторським шляхом. Абсолютна більшість політиків, учених та практиків на сучасному етапі віддає перевагу еволюційним напрямкам розвитку. Найбільш поширеним його засобом є реформи, що розробляються і поетапно впроваджуються в різні сфери суспільного життя. Впроваджуючи реформи, потрібно враховувати, що система освіти, змінюючись повинна одночасно і функціонувати, і накопичувати потенціал для подальшого розвитку. Проте реформи в загальному вигляді – не що інше, як взаємопов'язана сукупність різноманітних за масштабами та складністю проектів: соціальних, організаційних, технічних, інноваційних та інвестиційних. Соціальне проекту-

вання в такому сенсі може розглядатися і як ефективний механізм регулювання соціальними процесами, й у такий спосіб запровадження його методик стає стратегією державного значення як на регіональному, так і на місцевому рівнях.

Залежно від масштабу завдань, що вирішуються на рівні держави, реформування системи освіти може здійснюватись шляхом впровадження мегапроектів, мультипроектів чи монопроектів. Глобальні реформи у суспільстві (наприклад, реформа освіти України) найбільш доцільно проводити на базі концепції мегапроекту, який включає програми з багатьма взаємопов'язаними проектами, об'єднаних загальними цілями, отриманими ресурсами та визначеними часовими межами. Ці програми мають макроекономічний характер і можуть бути міжнародними, національними, міжгалузевими та галузевими. Болонський процес та всі багато численні програми, що супроводжують його впровадження є яскравими прикладами мегапроектів сучасного глобалізованого світу. Проблеми дрібніші за своїми масштабами можуть розглядатися та плануватися як мультипроекти, що являють собою комплексні програми чи проекти. І нарешті, різні інноваційні та інвестиційні проекти можливо реалізовувати як монопроекти, що мають чітко визначену мету (кінцевий стан), ресурси, терміни завершення, інші кількісні та якісні характеристики.

На основі стратегії соціального проектування можна розробляти проекти удосконалення різних сегментів сучасного освітнього простору. Наведемо головні аргументи щодо доцільності застосування соціального проектування як інноваційних технологій для реорганізації сфери вищої освіти:

- розробка та втілення державних програм незалежно від рівня, враховуючи їх складність та багатоаспектність, вимагає в сучасних умовах застосування інструментів проектного менеджменту;
- методи та інструменти проектного менеджменту у професійному управлінні є на сьогодні одними з найбільш досконалих, апробованих та відпрацьованих у світовій практиці, що створює сприятливі умови для запозичення передового досвіду, швидкої адаптації до національних умов та ефективного застосування;
- результати робіт за вимогами соціального проектування мають бути конкретним продуктом, який виникає в результаті системи дій, що свідчать про досягнення цілей, які попередньо були анонсовані;

- технології соціального проектування, що передбачають обов'язково діагностику та експертизу, забезпечують можливість чітко здійснювати контроль та управління ефективністю діяльності, що за інших умов найчастіше є значно ускладненим;
- проектний підхід передбачає чіткий розподіл керівництвом цілей, завдань, функцій та обов'язків щодо реалізації проекту, що полегшує оцінку та підвищує контроль за виконанням завдань підлеглими;
- проектний підхід надає можливість здійснення інтегральної оцінки соціально-економічної корисності проекту за єдиним основним критерієм, його результативністю та ефективністю, щодо реорганізації освітньої сфери;
- соціальне проектування використовує стратегію цільового раціонального розподілу та використання проектних ресурсів за критерієм максимізації з метою ефективного управління проектами у сфері освіти.

Підсумовуючи, хочеться зазначити, що проектний менеджмент і особливо соціально запотребований сьогодні його напрям соціа-

льне проектування, ефективно розкриває свій інноваційний потенціал саме в процесі реформування сфери освіти і науки. Реорганізація системи вищої освіти та гармонізація освітнього процесу, можливі лише за умов розробки нової стратегії, що ґрунтується на застосуванні технологій соціального проектування, інноваційна креативність яких, забезпечить конструктивне відтворення намічених цілей та завдань реформи. Недоліком традиційної педагогічної науки є неясність та локальність цілей освітнього процесу, які спрямовані лише на засвоєння інформаційних знань без ґрунтовного їх осягнення та застосування. "Звідси одне з основних завдань сучасності – створення інноваційних освітніх технологій, впровадження яких сприятиме психосоціальному зростанню особистості, розвитку її пізнавальних, нормотворчих, ціннісних та духовно-естетичних новоутворень" [4, 190]. Українська система вищої освіти концентровано відтворює сутнісні соціальні протиріччя сучасної кризової доби, але її модернізація – це шлях до гуманізації та демократизації усіх процесів життєдіяльності суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В., Дорогань С. Світоглядна культура сучасного вчителя: проблеми формування // "Вища освіта України". – 2002. – № 3. – С.5-13.
2. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / РАН; Институт теории образования и педагогики. – М. : Совершенство, 1998. – 608 с.
3. Навроцький О.І. Вища школа України в умовах трансформації суспільства. – Х. : Основа, 2000. – 240с.
4. Наукове проектування інноваційних та альтернативних систем вищої освіти: Зб. м-лів до Всеукр. наук.-практ. конф., 11-12 травня 2000 р. / Інститут вищої освіти АПН України; Тернопільська академія народного господарства/В.П.Андрущенко (ред.) — Т.: Економічна думка, 2000. – 224 с.
5. Романенко М. І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу: Наукова монографія. — Д.: Промінь, 1998. – 131 с.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2008 р.

